

Стойчик Тетяна Іванівна,
*кандидат педагогічних наук, заступник директора
з навчально-виробничої роботи Криворізького
професійного гірничо-технологічного ліцею*

СУЧАСНІ ВИМОГИ ЩОДО ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглядаються основні напрями реформування освіти, питання якості освіти, зокрема професійної, чинники, які впливають на її якість. Проаналізовано зміст освітніх стандартів і рівень компетентності педагога професійного навчального закладу та їх вплив на якість підготовки фахівців.

Ключові слова: конкурентоздатний фахівець, професійний навчальний заклад, освітній стандарт, компетентнісний підхід, інноваційна педагогічна діяльність.

Стойчик Татьяна Ивановна

СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К КАЧЕСТВУ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Аннотация. В статье рассматриваются основные направления реформирования образования, вопрос качества образования, в том числе профессионального, факторы, влияющие на его качество. Проанализировано содержание образовательных стандартов и уровень компетентности педагога профессионального учебного заведения и их влияние на качество подготовки специалистов.

Ключевые слова: конкурентоспособный специалист, профессиональное учебное заведение, образовательный стандарт, компетентностный подход, инновационная педагогическая деятельность.

Tatyana Stoychyk

CURRENT CHALLENGES TO QUALITY OF PROFESSIONAL EDUCATION IN UKRAINE

Abstract. The main aspects of educational reform are considered in the article. The question of quality of education is taken up, except professional, the factors are determined, which influence on its quality. The content of educational standards and the level of teacher's competence of professional educational establishment and their influence on quality of specialists' training are analyzed in the article.

Key words: competitive specialist, professional educational establishment, educational standard, competitive approach, innovative teaching.

Постановка проблеми

Глобальний ринок за останні два десятиліття відродив ряд негативних соціальних явищ, якими характеризувався «дикий» капіталізм до середини ХХ

століття: різку диференціацію доходів, утворення осередків убогості й голоду та підрив систем соціального забезпечення. Масове безробіття, відчуження й маргіналізація розглядаються як прямий наслідок реалізації на практиці логіки глобального вільного ринку. Проте відзначимо, що глобалізація, якою б суперечливою вона не була, є реальністю, яку слід усвідомити, прийняти й до якої необхідно адаптуватися. Навіть ураховуючи крайню небажаність деяких аспектів і наслідків глобалізації, ми маємо розуміти: цей процес вже почався, зупиняти його неможливо й немає сенсу, але його подальший напрям, співвідношення в ньому позитивних та негативних аспектів і наслідків стосовно України та вітчизняної системи освіти залежить значною мірою від того, наскільки швидко та вдало ми почнемо діяти в руслі цього процесу, брати в ньому участь, контролювати його та керувати ним. Глобалізація відтворює неминучий, об'єктивно і суб'єктивно обумовлений, суперечливий чинник становлення постіндустріального суспільства, нової світової цивілізації⁶.

Актуальність проблеми дослідження. У контексті викликів глобалізації, особливої значущості набувають проблеми професійного становлення особистості, розвитку її творчого потенціалу, постійного самовдосконалення і навчання упродовж життя. Вважається, що 50 відсотків фахівців змушені протягом трудової діяльності змінювати профіль своїх професій, що вимагає нових технологій розвитку і становлення особистості, зорієнтованої на динаміку ринку праці⁷.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Актуальним проблемам професійного розвитку фахівців у закладах професійної освіти присвячені праці вітчизняних вчених Р.Гуревича, Т. Десятова, О. Дубінчук, І. Лікарчука, С. Ніколаєнка, Н. Ничкало, Н. Пазюри, В. Паржницького, В. Паламарчука, Н. Падун, В. Радкевич, Н. Михайловської, А. Молчанової, Л. Сергєєвої, Н. Талалуєвої, О. Тарасової, О. Щербак, О. Юденкової, В. Ягупова та інших.

Мета статті: виявлення проблем, які впливають на якість підготовки фахівців та спроба знайти шляхи їх вирішення в контексті глобалізаційних процесів.

Виклад основного матеріалу

Зміни в економіці та суспільстві впливають на освіту в цілому і на професійну освіту зокрема. Головним у цьому процесі є глобалізація економіки, а також технологічні зміни, революція в інформаційно-комунікаційних технологіях та викликаний цим швидкий темп соціальних змін, які супроводжуються зростанням мобільності праці та капіталу, створенням суспільства, заснованого на інтегрованих знаннях. Освіта у цьому контексті визначається потужною рушійною силою

⁶ Пінчук С. А. Модернізація української системи освіти як теоретико-філософська і практична проблема : дис. ... д-ра філос. наук : спец. 09.00.10 «Філософія освіти»/ С. А. Пінчук. — Київ, 2010. — 379 с. — С. 286.

⁷ Саух П. Алгоритм реалізації Я-концепції особистості у процесі професійного самовизначення / П. Саух // Я-концепція академіка Неллі Ничкало у вимірі професійного розвитку особистості : зб. наук. пр. [редкол. І. А. Зязюн (голова), О. М. Отич [та ін.] ; упоряд. О. М. Отич, О. М. Боровик ; Нац. академія пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. — Київ, 2014. — 544 с.

економічного зростання, а отже — одним із найважливіших чинників національної безпеки, добробуту кожного громадянина та держави загалом.

Професійна освіта є однією з фундаментальних основ суспільства. Вона розглядається дослідниками як структура, що забезпечує, насамперед, професійну підготовку персоналу. Провідні розвинені країни досягли вражаючих соціально-економічних досягнень багато в чому завдяки притоку кваліфікованих кадрів, підготовлених якісною освітою. Якість освіти є категорією, яка за своєю сутністю відображає різні аспекти освітнього процесу — філософські, соціальні, педагогічні, демографічні, економічні та інші. Якість освіти трактується: як суспільний ідеал освіченості людини; як результат її навчальної діяльності; як процес організації навчання і виховання; як критерій функціонування освітньої системи.

Доцільно вирізняти внутрішні й зовнішні чинники якості освіти. До внутрішніх характеристик можна віднести:

а) якість освітнього середовища («технологічність» управління освітнім процесом, ефективність науково-методичної роботи, ресурсне забезпечення навчального процесу, кадровий потенціал тощо);

б) якість реалізації освітнього процесу (науковість та доступність змісту освіти, педагогічна майстерність викладача, ефективність засобів навчання, зокрема якість підручників, задоволення різноманітних освітніх потреб тощо);

в) якість результатів освітнього процесу (рівень навчальних досягнень учнів, розвиток їхнього мислення, ступінь соціальної адаптації, культури і вихованості тощо).

Важливими є і зовнішні показники якості освіти, які характеризують її як соціальну інституцію, що відображає ефективність функціонування освітньої системи, її вплив на людину і суспільні процеси, задоволення потреб особистості й держави загалом.

В українському суспільстві відбуваються різноманітні економічні та соціальні трансформації, які, безумовно, впливають на якість освіти. Професійна освіта реагує на виклики часу й адаптується до кардинальних змін, зважаючи на нові підходи і принципи. Національна професійна освіта є складовою системи державного управління України. Недостатня ефективність цієї системи породжує багато проблем в освіті. В системі (підсистемі) професійної освіти відсутні реальні умови для трансформацій інноваційного характеру, зокрема зумовлених входженням України в єдиний освітній простір. На жаль, система освіти не завжди орієнтована на підвищення якості життя особистості, яка навчається, самореалізується впродовж життя. Підтвердженням цього є те, що багато випускників шкіл не мають чітких орієнтирів щодо вибору професії, а професійних навчальних закладів — не знаходять свого місця на ринку праці та змінюють професію. У майбутніх фахівців дуже слабка мотивація до навчання, а викладачі та майстри незадоволені умовами праці, що також є доказом наявних проблем у професійній освіті. Значна частина керівних кадрів професійних навчальних закладів орієнтуються на застарілі моделі управління. Однак підготовка фахівців потребує постійного оновлення освітніх стандартів, упровадження новітніх технологій навчання, змісту професійної освіти

відповідно до необхідних професійних компетенцій, де компетентність розглядається як запланована мета освіти⁴.

В. Казаков зазначає, що ядро стандарту якості професійної освіти складається з кваліфікації, що об'єднує певні параметри, а саме: співвідношення діапазону знань та вмінь, якості знань та вмінь, здатності раціонально планувати та організовувати свою роботу, вміння застосовувати знання у нетипових ситуаціях, адаптивність у нових виробничих умовах. Так, складовими стандарту якості професійної освіти є кваліфікаційна структура, перелік професій та номенклатура спеціальностей, професійна характеристика, навчально-програмна документація тощо. Таким чином, освітній стандарт є не тільки основним інструментом управління якістю освіти, а й соціальною гарантією для випускника, що забезпечить його конкурентоздатність на вітчизняному та світовому ринку праці².

Освітній стандарт покликаний підняти якість освіти і забезпечити конвертування освіти в країні та за її межами для участі у міжнародному ринку праці. Як зазначає Л. Сушенцева, для того, щоб професійно-технічна освіта відповідала вимогам ринку праці, повинні задовольнятися певні вимоги, незалежно від профілю підготовки молодих фахівців. Тобто потрібно готувати професійно мобільних кваліфікованих працівників, якості яких відповідали б низці вимог, а саме: позитивне та усвідомлене ставлення до своєї професії, прагнення самовдосконалюватись і зростати професійно; володіння всіма навичками, необхідними у продуктивній роботі та професійній діяльності; творчий підхід до вирішення завдань, вміння вирішувати нестандартні завдання; розуміння основних напрямів розвитку науково-технічного прогресу, його впливу на життя суспільства, людини і навколишнього середовища; усвідомлення особистісної відповідальності (громадянської та суспільної) за результати своїх досягнень⁸.

Це все — надзвичайно важливі аспекти сучасної освіти, оскільки, розірваність між ринком праці та інституцією освіти призводить до невпевненості студентів (учнів) щодо можливості отримати роботу за фахом. А це, в свою чергу, знижує рівень бажання вчитися, зводить процес освіти до формального явища, що має на меті лише одержання диплому.

Однією з проблем якості професійної освіти в Україні є кадрова. Кризові явища у суспільстві (мізерна заробітна плата, скорочення робочих місць, низька престижність педагогічних професій тощо) призвели до відтоку з освітньої галузі висококваліфікованих педагогічних кадрів, їхньої міграції до зарубіжних країн, перекваліфікації.

У «Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» передбачено, що в системі професійної освіти основними типами навчальних

⁴ Марцева Л. А. Теоретичні та методологічні основи професійної підготовки молодших спеціалістів радіотехнічного профілю : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 / Л. А. Марцева ; Нац. акад. пед. наук України, Львів. наук. практ. центр ін-ту проф.-техн. освіти. — Львів, 2015. — 519 с. — С. 54.

² Казаков В. Г. Качество образования. Слагаемые качества образования / В. Г. Казаков. — Оренбург, 2001. — С. 38.

⁸ Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : монографія / Л. Л. Сушенцева ; за ред. акад. НАПН України Н. Г. Ничкало. — Кривий Ріг : Видав. дім, 2011. — 438 с.

закладів мають стати одно- чи багатопрофільні професійні ліцеї та багаторівневі й багатопрофільні професійні коледжі. В цих умовах підготовку педагога професійної школи доцільно розглядати як підготовку конкурентоздатного фахівця освітньої галузі на основі компетентнісного підходу⁵.

За європейською традицією, що покладена в основу більшості сучасних педагогічних вимірювань, компетентнісному підходу притаманні вісім ключових компетентностей: комунікація рідною мовою, комунікація іноземною мовою, математична грамотність і базова предметна компетентність у природничих науках і технології, інформаційна компетентність, уміння вчитися, або навчальна компетентність, міжособистісна і громадянська компетентність, підприємницька та загальнокультурна компетентність³.

В інтегрованому вигляді компетентність являє собою оцінну категорію, що характеризує освітні результати людини, які досягаються не лише засобами змісту освіти, а й взаємодією у міжособистісному, професійному, культурному контекстах. Компетентність визначає професійну якість педагога, його потенційну готовність професійно діяти, включаючи змістовні та процесуальні компоненти і здатність постійно оновлювати знання. Підкреслимо, що для підготовки конкурентоздатного педагога професійної школи визначальними будуть такі особливості професійної компетентності як освітні, виробничі, дослідницькі компоненти. Слід відзначити також дидактичну компетентність, що науково обґрунтовує завдання і зміст освіти, досліджує закономірності, принципи, методи та організаційні форми навчання.

Під час підготовки майбутніх педагогів професійної школи особливу увагу необхідно приділяти дидактичному компоненту виробничого навчання.

Дидактичні основи виробничого навчання є складовою методичної компетентності педагога і визначають його дії відповідно до сучасних цілей професійної освіти. Більшість науковців вважають, що інтегративним показником методичної компетентності педагога є методична культура, яка формується у процесі професійної творчості й розвитку методичного мислення. Вищим ступенем професійної творчості освітнього фахівця вважається інноваційна педагогічна діяльність, його вміння створювати інноваційне середовище на основі комунікативної взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу професійного навчального закладу.

Отже, систему підготовки майбутніх педагогів професійної школи слід адаптувати до потреб ринкової економіки України, сучасних соціокультурних та освітніх вимог на основі комплексу моделей акмеологічного, компетентнісного, диференційованого, особистісно орієнтованого неперервного розвитку конкурентоздатного фахівця сучасної освітньої галузі. Результатом цього процесу має бути компетентний високоерудований педагог, здатний на сприйняття

⁵ Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)]; за заг. ред. В. Г. Кременя. — Київ: Пед. думка, 2016. — 448 с.

³ Ляшенко О. І. Тест загальної навчальної компетентності: новий погляд на стару проблему/ О. І. Ляшенко // Педагогіка і психологія. — 2015. — № 4. — С. 39.

цивілізаційних змін та відповідну реакцію щодо постійного оновлення власної професійної майстерності.

Дані міжнародних досліджень (TALIS, фонду Мак-Кінзі) свідчать, що якість сучасної освіти перебуває в прямій залежності від рівня професійної компетентності педагогів. Професійний розвиток педагога відбувається в процесі формальної (курсова підготовка) і неформальної (обмін досвідом на майстер-класах, конференціях тощо) освіти. Можливості неформальної освіти (самоосвіти) з кожним роком збільшуються за рахунок відкритих освітніх ресурсів⁹.

Аналіз наукових досліджень свідчить, що інноваційна діяльність як педагогічна категорія є складним і багатоплановим феноменом, який своїм змістом охоплює:

- процес взаємодії індивідів, спрямований на розвиток, перетворення об'єкта та переведення його в якісно новий стан;
- системну діяльність щодо створення, освоєння та застосування нових засобів;
- особливий вид творчої діяльності, що об'єднує різноманітні операції і дії, спрямовані на здобуття нових знань, створення технологій, систем.

Інноваційна педагогічна діяльність, як визначає І. Дичківська, ґрунтується на осмисленні практичного педагогічного досвіду; це цілеспрямована педагогічна діяльність, орієнтована на зміну й розвиток навчально-виховного процесу з метою досягнення вищих результатів, формування нового знання, якісно іншої педагогічної практики¹.

До особистісних якостей, що сприяють створенню і реалізації нововведень, належать: схильність до ризику, високий професіоналізм, відкритість до нового, зацікавленість в особистісному та професійному зростанні. Доведено, що інноватори — це люди з високою здатністю до соціальної адаптації, готові до співпраці, комунікабельні, активні, ініціативні, незалежні, креативні, гнучкі, мобільні, з критичним ставленням до дійсності і прагненням успіху¹⁰.

Висновки

Професійна освіта потребує забезпечення нового рівня її якості, формування гнучкої системи підготовки фахівців, створення умов для їх професійного розвитку та творчої самореалізації.

Професійна підготовка майбутніх фахівців, здатних ефективно працювати й навчатися впродовж життя, оберігати й збагачувати цінності національної економіки, культури та громадянського суспільства, розвивати й зміцнювати державу як

⁹ Шалашова М. М. Профессиональное развитие педагогических работников: сложившаяся практика и пути модернизации // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. / НАПН України ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти»; голов. ред. В. В. Олійник; редкол. О. Л. Ануфрієва [та ін.]. — Київ: АТОПОЛ, 2015. — Вип. 14(27). — 260 с. — С. 189.

¹ Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І. М. Дичківська. — Київ: Академвидав, 2004. — 352 с.

¹⁰ Ягоднікова В. Дослідження суб'єктивних чинників, що впливають на ефективність педагогічної діяльності у вихованні / В. Ягоднікова // Нова педагогічна думка: наук.-метод. журн. — 2013. — № 3(75). — 162 с. — С. 159.

невід'ємну складову світової спільноти — це стратегічне завдання професійної освіти.

Серед сучасних викликів — відтворення інтелектуального висококваліфікованого виробничого персоналу, зростання якісного професійного рівня підготовки конкурентоздатних фахівців на рівні світових стандартів, що забезпечить підприємства України компетентними фахівцями, здатними працювати в умовах ринкової економіки, що постійно змінюється.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі

З огляду на багатогранність чинників, що впливають на якість підготовки конкурентоздатних фахівців, подальші дослідження варто спрямувати на питання підвищення рівня професійної компетентності педагогічних працівників; залучення можливостей приватного виробничого сектора; постійного осучаснення форм і методів підготовки.

Список використаних джерел

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І. М. Дичківська. — Київ: Академвидав, 2004. — 352 с.
2. Казаков В. Г. Качество образования. Слагаемые качества образования / В. Г. Казаков. — Оренбург, 2001. — С. 38–43.
3. Ляшенко О. І. Тест загальної навчальної компетентності: новий погляд на стару проблему / О. І. Ляшенко // Педагогіка і психологія. — 2015. — № 4. — С. 38–43.
4. Марцева Л. А. Теоретичні та методологічні основи професійної підготовки молодших спеціалістів радіотехнічного профілю: дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 / Л. А. Марцева; Нац. акад. пед. наук України, Львів. наук. практ. центр ін-ту проф.-техн. освіти. — Львів, 2015. — 519 с.
5. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)]; за заг. ред. В. Г. Кременя. — Київ: Пед. думка, 2016. — 448 с.
6. Пінчук Є. А. Модернізація української системи освіти як теоретико-філософська і практична проблема: дис. ... д-ра філос. наук: спец. 09.00.10 «Філософія освіти» / Є. А. Пінчук. — Київ, 2010. — 379 с.
7. Саух П. Алгоритм реалізації Я-концепції особистості у процесі професійного самовизначення / П. Саух // Я-концепція академіка Неллі Ничкало у вимірі професійного розвитку особистості: зб. наук. пр. [редкол. І. А. Зязюн (голова), О. М. Отич [та ін.]; упоряд. О. М. Отич, О. М. Боровик; Нац. академія пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. — Київ, 2014. — 544 с.
8. Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика: монографія / Л. Л. Сушенцева; за ред. акад. НАПН України Н. Г. Ничкало. — Кривий Ріг: Видав. дім, 2011. — 438 с.
9. Шалашова М. М. Профессиональное развитие педагогических работников: сложившаяся практика и пути модернизации // Вісник післядипломної освіти: зб.

наук. пр. / НАПН України ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти»; голов. ред. В. В. Олійник; редкол. О. Л. Ануфрієва [та ін.]. — Київ: АТОПОЛ, 2015. — Вип. 14(27). — 260 с. — С. 188–196.

10. Ягоднікова В. Дослідження суб'єктивних чинників, що впливають на ефективність педагогічної діяльності у вихованні / В. Ягоднікова // Нова педагогічна думка: наук.-метод. журн. — 2013. — № 3(75). — 162 с.

Tatyana Stoychyk

CURRENT CHALLENGES TO QUALITY OF PROFESSIONAL EDUCATION IN UKRAINE

The main views in the reform of vocational education, factors that affect on the quality of training specialists are considered in the article. The urgency of the article is determined by the present, where the development of a modern globalized economy, information and communication technologies requires permanent self-improvement and lifelong learning, and quality education is an important component of socio-economic growth. Among the qualities that students need to form, the author highlights a positive and conscious attitude towards the profession, the desire to self-improve and grow professionally; creative approach to problem solving; ability to solve non-standard tasks; understanding of the main directions of development of scientific and technological progress, its influence on the life of society, man and the environment; awareness of responsibility for the results of its activities.

Considering the quality of education, the author highlights its internal and external factors. To internal affects are the quality of the educational environment, the quality of the educational process, the quality of the results of the educational process. The external quality indicators of education are characterized by the author as a social institution, which reflects the effectiveness of the functioning of the educational system, its impact on the person and social processes, satisfaction of the needs of the individual and the state. The author point out at the components of training specialists, in particular, the updating of educational standards, the content of vocational education in accordance to the necessary professional competences, the introduction of the latest technology teaching. The article establishes the dependence of modern vocational education on the level of teachers' competence, their erudition, the ability to perceive changes and the corresponding reaction to update their own professional skills. The strategic task of vocational education, as follows from the article, is the professional training of future professionals who can effectively work and study throughout life, protect and enrich the values of the national economy and culture, and develop and strengthen the state as an integral part of the world community.